

Тиквите – полезни, вкусни и лесни за отглеждане

Автор(и): проф. д-р Хриска Ботева, ИЗК "Марица", ССА

Дата: 30.03.2024 Брой: 3/2024

Резюме

Тиквите намират благоприятни условия за растеж и развитие у нас, като по-голямо разпространение имат бялата и мускатна тиква, а обикновената се отглежда ограничено в личните стопанства. Плодовете се използват за фураж, в кулинарията като печени и варени или в преработвателната промишленост за приготвяне на мармалади, рачел и др. Тиквата е питателна храна, може да се впише в много модели на хранене, сравнително нискокалорични, като същевременно е с много ниско съдържание на мазнини, има по-висок рейтинг на хранителните вещества от други мощни храни като брюкселско зеле, карфиол, зеле и моркови. Тиквите съдържат антиоксиданти, като алфа-каротен, бета-каротин и бета-криптоксантин. Обелени и изпечени, семките на тиквите съдържат важни за организма незаменими аминокиселини, богати са на протеини, витамини и минерали като желязо, цинк, мед и фосфор.

Ключов момент в технологията е избора на подходящ сорт. Сортова структура: Пловдивска 48/4; Ракета 38/1; Австралийско масло (*Cucurbita maxima*); Билинка (*Cucurbita maxima*); Блу Къри (*Cucurbita maxima*); Анжелик (*Cucurbita moschata*); Мускатна тиква 51-17; Дългошиеста (*Cucurbita moschata*) -

произход САЩ; Буш бътърнът (*Cucurbita moschata*) и др.

За гарантиране на високи и устойчиви добиви трябва да се спазва технологията на отглеждане: избор на площи и подготовка на почвата; схеми на сеитба; грижи през вегетацията; растителнозащитни практики и съхранение.

Произход, разпространение и стопанско значение

Тиквите са едногодишни тревисти растения от сем. *Тиквови*. Произходът на тиквите не е напълно изяснен. Счита се, че бялата тиква (*Cucurbita maxima*) и мускатната тиква (*Cucurbita moschata*) произхождат от Америка, а обикновената тиква от Средна Азия и Африка. Познати са около 30 сорта тиква.

У нас тиквите намират благоприятни условия за растеж и развитие. Кога и откъде са интродуцирани тиквите в България не е известно, но повечето сведения за използването им датират след XVI век. По-голямо разпространение имат бялата и мускатна тиква, а обикновената се отглежда ограничено в личните стопанства. Този гъвкав ярко оранжев зеленчуков плод не се ограничава само до десерта. Плодовете се използват за фураж, в кулинарията като печени и варени или в преработвателната промишленост за приготвяне на мармалади, рачел и др. Може да се използва и за приготвяне на смутита, хлебни изделия, супи, салати и др. Богатите хранителни магазини на тиквата я правят здравословна храна за консумация целогодишно. Тиквата е питателна храна, която може да осигури някои ползи за здравето, може да се впише в много модели на хранене.

Плодовете на тиквите имат висока хранителна и биологична стойност и вкусови качества. Химичният им състав варира в зависимост от сорта и начина на отглеждане.

Тиквите съдържат антиоксиданти, като алфа-каротен, бета-каротин и бета-криптоксантин. Високо съдържание на бета-каротен, който в тялото се превръща във витамин А може да укрепи имунната система, важен е за поддържане на зрението, особено с възрастта. Плодовете съдържат голямо количество витамин С, минерални соли и витамини, калий и фосфор, витамин Е, рибофлавин, мед и манган.

Тиквите също са един от най-добрите източници на лутеин и зеаксантин, две съединения, свързани с по-ниските рискове от свързана с възрастта дегенерация на макулата и катаракта.

Като цяло може да се каже, че тиквите са сравнително нискокалорични, като същевременно са с много ниско съдържание на мазнини, имат по-висок рейтинг на хранителните вещества от други зимни зеленчуци. Тиквите показват по-висок резултат на хранителна плътност от други мощни храни като брюкселско зеле, карфиол, зеле и моркови.

Обелени и изпечени, семките на тиквите са също много полезни и вкусни. В тях се съдържат важни за организма незаменими аминокиселини. Те облекчават основните симптоми при аденома или възпаление на простатата като често уриниране, болка и др. Освен това, семките са богати на протеини, витамини и минерали като желязо, цинк, мед и фосфор.

Сортова структура и характеристика на сортовете

Пловдивска 48/4 – Директен Български сорт бяла тиква. Растението е с буен растеж. стъблото е влачещо се , дълго 4-5 м. Плодовете са много едри със средна маса 10 kg, кръгли или плоскокръгли. Повърхността им е гладка, сиво-бяла. Месестата част е дебела 4-5 cm, жълто оранжева. Консистенцията е мазна, а вкусовите качества са много добри. Сортът е високодобивен, сравнително късен. Вегетационният период е 130-135 дни. Плодовете са с много добра транспортабилност.

Ракета 38/1 – Български сорт. Растението е буйно растящо. Стъблото достига 4-6 м. Плодовете са средно едри 6-7 kg, с цилиндрична форма. Кората е сиво-бяла. Месестата част е оранжева, дебела около 4 cm.

Мускатна тиква 51-17 – Директен сорт. Стъблото достига дължина 3-4 m и е силно разклонено. Плодовете са удължено крушовидни, дълги 40-50 cm. Средната маса е 8 kg. Повърхността им е гладка и слабо сегментирана. Кората е тънка и мека, оранжево-охрена, с добре изразен восъчен налет. Месестата част е плътна, оранжева, крехка и мазна при консумация. Сортът е високодобивен, с вегетационен период 130 дни.

Дългошиеста (*Cucurbita moschata*) - Сорт от типа на цигулките, които се отглеждат у нас. Растението е силно растящо и изхранва средно по 2 - 4 плода с тегло от 3 до 6 кг.. Цветът им е бежов. В печено състояние (без захар) консистенцията е нежна, леко зърнеста, вкусът е слабо изразен. Съхраняемостта е много добра. Сортът е от САЩ.

Жемчужина (*Cucurbita moschata*) - Руски сорт мускатна тиква. Средно ранен. Средно тегло - 6-8 kg. Плодовото месо е дебело, изцяло е на дебели влакна, които обаче не са груби. Вкусът е добър до много добър с характерен аромат.

Буш бътърнът (*Cucurbita moschata*) - един от малкото сортове мускатна тиква с къси стъбла. Те рядко превишават 1 m дължина, само в много добри години достигат 2 m. Това позволява много по-гъст посев - 1 x 1 m или дори по-гъсто засаждане. С това си качество са идеален избор за хора, които обичат мускатните тикви, но градината им не е достатъчно голяма за "обикновените" сортове. Този сорт е един от най-ранозреещите от вида мускатна тиква (*C. moschata*). Тиквите са с тегло между 700 g и 1,5 kg. На растение се образуват средно 3-5 броя. Съхраняемостта им е до 12 месеца. Консистенцията е нежна, влажна, без влакна. Вкусът е много добър.

Danka Polka - Squash- Първият полски сорт тиква, който се отглежда за семена. Средно едри плодове, кръгли, зелени, по-късно оранжевозелени, с тънка сърцевина, пълни с много вкусни семена. Добивът на семена достига 1500 kg от 1 ха. Тиквите са подходящи за употреба в кулинарията за приготвяне на супи, ястия и десерти.

Сампсон F1 - Сортът е наречен така заради неговата сила. Много мощно, облистено растение с пълзящо (увивно) стъбло. Богатият набор от устойчивости улеснява растителната защита и дава възможност за залагане на повече плодове.

Препоръчителна гъстота до 500 растения/дка. Плодовете са плоско-кръгли, леко оребрени, изравнени 5-7кг. Блестящо сив цвят отвън и наситено оранжев отвътре с отлични вкусови качества и много малка семенна камера.

Средно 2-3 плода на едно растение.

Много добра транспортабилност и съхраняемост – повече от пет месеца.

Устойчивости: CY: ZYMV, WMV, PRSV

Хавана F1 - Този сорт е значително по-ран от стандартните цигулки. Препоръчителна гъстота до 900 растения/дка. Плодовете са светло кафяви отвън и жълто-оранжеви отвътре с орехов нюанс. Семенната кухина е много малка, теглото е 1,2 кг. Тези плодове се използват от много търговски вериги поради удобния им размер – една тиква = една порция. Средно над 4-5 плода от едно растение. Отлична съхраняемост – до следващия сезон. Устойчивости: СУ: Рх, ZYMV.

Матилда F1 -хибриден сорт тиква на Енза Заден. Отличен баланс между силен растеж и добро залагане. Много балансиран растеж подходящ за различни условия.

Препоръчителна гъстота до 700 растения/дка. При еднократно прибиране е възможна гъстота до 1200 броя растения. Изключително изравнени плодове: 3.6-4.2 кг. Оранжева кора и наситено оранжево месо с много сладък вкус. Малка семенна камера. Средно 3-4 плода на едно растение. Отлична съхраняемост – до следващия сезон.

Оранжево лято F1 - Хибриден сорт тиква на Енза Заден, който узрява много рано. Подходящ и за по-ранни сеитби. Растението е полухрастовидно. Препоръчителна гъстота до 1200 растения/дка. Плодовете са изравнени, червени отвън и ярко оранжеви отвътре с изключително приятен вкус и аромат. Подходящи за пълнене. Семенната кухня е много малка, теглото е 1,2 кг. Тези плодове се предпочитат от много био производители в Европа поради ценните им хранителни качества и удобния размер. Средно 1.5-2 плода от растение, до 4 плода при дълго производство. Съхраняемост до 4-5 месеца.

Технология за отглеждане на тикви

В промишлени условия обикновената тиква, бялата тиква и мускатната тиква се отглеждат чрез директна сеитба като средно ранно полско производство.

Избор на площи и подготовка на почвата

За отглеждане на тиквите се избират добре огрявани от слънцето и защитени от ветровете места. Най-подходящи са дълбоките, структурни, влагоемни и добре запасени с хранителни вещества почви – наносни, черноземни и песъчливо-глинести. Растенията реагират най-добре на слабо кисела до неутрална реакция на почвения разтвор ($\text{pH} = 6,5 - 7,0$). Добри предшественици за тиквите са културите, които оставят почвата богата на хранителни вещества, рохкава и със запазена структура като житни, бобови, лукови, спанак и др. Високи добиви се получават и при отглеждане им след люцерна, рапица, фий и др. На едно и също място тиквите не бива да се отглеждат по-рано от 4-5 години, за да се избегне разпространението на вредители в следващите култури. Когато е възможно да се използват сортове устойчиви или по-слабо чувствителни на болести.

Подготовката на почвата зависи от предшественика. При житни или други култури, които освобождават площта рано, се извършва дълбока оран на 30-35 cm. Оранта се предшества от дискуване или провокиращо изораване, за унищожаване на плевелната растителност. С обработката се внасят 3-4 t оборски тор или компост (при отглеждане на тикви за семена, след изваждането им останалата част от плода може да се компостира, фосфорни (25-30 kg P_2O_5) и калиеви (8-10 kg K_2O) торове на декар. В някои случаи тези торове се внасят при първата пролетна обработка на почвата. Тиквите реагират много добре на продълбочаване на почвата на дълбочина 40-50 cm. Това дава възможност за по-добро влагозапасяване на почвата, за развитие на по-мощна и по-активна коренова система и за увеличаване на добивите с 20-30%.

Количеството на торовете се определя на базата на агрохимичен анализ за запасеността на почвата с хранителни вещества и зависи от почвено-климатичните особености на района, биологичните изисквания на отделните сортове, насоката на производство и възприетата технология.

Когато растенията ще се поливат гравитачно и се отглеждат на лехо-браздова повърхност с висока равна леха след дълбоката оран се извършва грубото оформяне на лехите. На по-леки почви и по-късни дати на сеитба, грубото оформяне на лехите по изключение може да се извърши и рано през пролетта.

Напролет обработката трябва да създаде добър топлинен и въздушно-газов режим в почвата, което отговаря на изискванията на тази топлолюбива зеленчукова култура. В зависимост от типа и структурата на почвата, площите се брануват или култивират 1-2 пъти на дълбочина 12-14 см без обръщане на почвения пласт, като се внасят по 25-30 кг амониева селитра на декар. При по-структурни и по-силно заплевелени почви се препоръчва второ култивиране, няколко дни преди сеитбата.

Когато тиквите ще се отглежда на лехо-браздова повърхност се извършва окончателното оформяне на високата равна леха, като почвата трябва да е много добре обработена. В последно време при наличие на капкова система, директна сеитба се извършва на равна повърхност за спестяване на разходите за обработка. За по-късни дати на сеитба почвата се обработва 1-2 пъти с култиватор за унищожаване на поникналите плевели и запазване на почвената влага.

Сеитба

Семената трябва да отговарят на нормалните сертификационни стандарти. Използването на обеззаразени семена е необходимо мероприятие за предпазване от развитие на болести и неприятели. Сеитбата се извършва когато температурата на почвата на дълбочина 10 см достигне 10 - 120 С. Взема се предвид и възможността за падане на късни пролетни слани, така че растенията да поникнат, след като опасността от тях е преминала. Такива условия настъпват през втората половина на април, а за по-хладните райони – в началото на май. В районите със силни ветрове се засяват растения с висок хабитус като кулисни прегради.

На малки площи сеитбата се извършва в гнезда с размери 40-50 см, по 5-6 семена разположени в кръг на дълбочина 3-4 см. На дъното на всяко гнездо се хвърля по 1-2 лопати (2-3 кг) добре угнил оборски тор. Това е много необходимо, по този начин торът задържа влагата и най-вече поддържа повърхността винаги рохкава. За да се осигури по-бързо и дружно поникване на тиквите се практикува рътене на семената. Схемата на отглеждане е 200 x 200 или 300 x 100 см. В един декар влизат около 300 растения.

На големи площи сеитбата е редова и се извършва със сеялка за точна сеитба при същата схема. За декар са необходими 300-500 g семена.

Семките са вкусна храна за полските мишки и затова е необходимо да сложите примамки от царевични или пшенични семена.

Грижи през вегетацията

През вегетацията се води борба с плевели, болести и неприятели, поливане и подхранване.

Прореждане: Извършва се прореждане на растенията във фаза 2-3 лист, като се оставя по едно растение в гнездо. Прореждането се съчетава с първото окопаване и подхранване с азот.

Окопаване: Обработките през вегетацията подобряват условията за развитие на растенията, а едновременно с това се води и борба срещу плевелите. Когато след сеитбата паднат дъждове и се образува почвена кора, повърхността се бранува, за да се ускори поникването.

Междуредовите обработки започват след поникване на растенията. Първото окопаване на тиквите се извършва след образуване на първия същински лист със загърляне на растенията и продължават, докато покрият почвената повърхност. С второто окопаване се оформя профила.

В зависимост от заплевеляването на почвата се извършват 2-3 механизирани обработки в междуредията и 2 ръчни – в реда. Окопаването се провежда след вдигане на росата, защото е необходимо стъблата да се пазят чисти, да не се нараняват.

Поливен режим: След сеитбата, в случай че времето се задържи сухо, за да се ускори поникването на семената е желателно да се извърши поливане. Това е едно от решаващите условия за равномерно поникване, оптимално гарниране на посева и развитие на по-мощна коренова система.

При неполивни условия високи добиви от тикви се получават, когато се отглеждат на влагоемни почви, поради мощно развитата си коренова система и способността ѝ да използва влагата от по-долните почвени слоеве. При отглеждането им на по-леки почви и продължително засушаване тиквите се поливат най-малко 2-3 пъти, при норма 40-50 м³ вода на декар. Първата поливка се извършва след поникване, а втората и третата – при започване на интензивен растеж и формиране на първите плодове. Последната поливка на тиквите се прави до началото на образуване на завръз с диаметър 10-12 см. Не бива да се допускат колебания на почвената влажност по време на узряване на плодовете, тъй като масово се напукват. Напояването в масови беритби влошава вкусовите качества и консистенцията на плодовете при тиквите.

Тиквите основно се поливат гравитачно или с капкова система. На дъждуването те реагират биологично много добре, но този начин на поливане се избягва, тъй като причинява бързо разпространяване на някои гъбни и бактериални болести. Поливките трябва да се избягват през най-горещите часове на деня. Използваната вода трябва да е чиста от патогени и плевелни семена.

Подхранване. Стабилизираната амониева селитра се внася като подхранване на два пъти: с първото окопаване и когато стъблата започнат да се влекат - в доза по 20 кг/да. В зависимост от планираните добиви през вегетацията могат да се извършат и две листни подхранвания: във фазата масов цъфтеж и начало на формиране на завръз с Кристалон Специален, с което се цели да се допълни положителния ефект на почвеното торене.

Опрашване: Желателно е в посева или в близост до него да се поставят кошери на пчелни семейства. Пчелите подобряват опрашването и повишават добива от плодове.

Агротехнически мероприятия за борба срещу болести и неприятели

Необходимо е спазване на подходящо сеитбообращение, използване на устойчиви сортове. Редовното наблюдение на растенията са ежедневна грижа. Успехът на борбата с болести и неприятели зависи от навременното откриване на началната зараза и незабавното отстраняване на повредените растения. В основата на борбата с болести и неприятели са профилактичните мерки: използване на качествени семена, устойчиви сортове и качествено пръскане с подходящи препарати.

Прибиране

Плодовете са готови за прибиране през септември-октомври, когато голяма част от листната маса изсъхва. Узрелите плодове добиват нормалните за вида и сорта размери и окраска. Много полезна практика е откъснатите плодове да се оставят продължително време на слънце или под навес, с което се намалява водното съдържание и се подобряват вкусовите качества и съхраняемостта им. Прибирането трябва да приключи след падането на първата слана. Плодовете лагеруват 20-25 дни.

Съхранение

Цели пресни тикви обикновено могат да се съхраняват от 30 до 90 дни на хладно и сухо място.

Много хора съхраняват тиквите си върху суха дъска или парче картон, за да забавят гниенето (ако тиквата ви получи меко петно, тя е започнала да гние. Не поставяйте тикви върху килим или бетон, тъй като те могат да изгният и да оцветят тези повърхности.

Литература

1. Ранков, В., Х Ботева. 2007. Биологичен износ на хранителни елементи с добива, като показател за оптимизиране на торенето на бяла и мускатна тикви. Втори международен симпозиум "Екологични подходи при производството на безопасни храни 2007", 18-19 октомври, Пловдив, 167-172.
2. Чолаков, Д. 2009. Зеленчукопроизводство. Академично издателство на Аграрния университет, Пловдив.
3. Чолаков Т., Й. Тодоров, Е. Начева, Г. Антонова, В. Тодорова, Хр. Ботева, Д. Ганева, С. Калъпчиева, Б. Арнаудов. 2009. Земеделски календар, Изд. на БНСТС
4. Богацевска и колектив. 2008. Ръководство за интегрирано управление на вредителите при зеленчуковите култури. НСРЗ. Министерство на земеделието и горите. София. 238.
5. Ганева Д., В. Тодорова, Н. Велков, Г. Антонова, В. Петкова, С. Калъпчиева, Е. Начева, С. Софкова, С. Генова, Хр. Ботева, С. Машева, В. Янкова, Д. Костова, М. Михов, Т. Чолаков, О. Георгиева, Ц. Динчева, Б. Арнаудов, Д. Маркова и Г. Пасев. 2014. "Технологии за производство на зеленчукови култури и картофи". Печатница „Блаком“-гр. Пловдив, ISBN: 978-619-7010-22-0, с. 245.